

Avansata stare de degradare, în care se găsea în a doua jumătate a secolului trecut prețiosul monument de care ne ocupăm, a atras în cele din urmă atenția oficialităților vremii, obligându-le la măsuri concrete de salvare.

Din numeroasele documente care tratează această problemă, aflate la Arhivele Statului, am ales, îndemnați de câteva motive pe care le vom expune în continuare, două:

Primul (fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 3857/1875, vol. III, pag. 16–17), semnat de episcopul de Argeș și adresat ministrului de resort, ilustrează unele aspecte negative ale perioadei, mai puțin cunoscute, în care lucrările de restaurare au fost conduse de arhitectul Filip Montoreanu (30 iulie 1870 – 13 iulie 1874).

Al doilea document (ibidem, dosar 3855/1875, pag. 399–404) este un raport al unei comisii însărcinată cu analizarea lucrărilor efectuate în perioada februarie 1878 – noiembrie 1879.

L-am găsit demn de atenția cercetătorilor deoarece are, considerăm noi, o dublă semnificație. În primul rând se referă la unele „modificări regretabile” aduse de Lecomte de Noüy monumentului, reflectând totodată și concepția specialiștilor români despre restaurare.

*
* *

Prin adresele noastre: cea de sub nr. 204 anul trecut, cea cu nr. 328 maiu 7, cea cu nr. 497 Sept. 23 și cea cu nr. 542 Noiembrie 6 anul 1874, am avut onore a atrage atențiunea Dv. asupra tuturor stricăciunilor, fapte grave după noi, făcute bisericeii acestei sante episcopii de către Dl. Filip Montoreanu arhitect fost însărcinat cu restaurarea acestui renumit monument religios al piosului și nemuritorului Dnu Neagoe Basarab voevod.

Prin acesta de acum referându-se la mai sus numeratele adrese vom reaminti în scurt mai întâi stricăciunile semnalate de noi întracela ca niște atentate, ca o profanație, un sacrilegiu, comise cu rea intențiune de un om strein sub pretext de restaurare! Și apoi vom adăuga pe lângă acelea alte observațiuni ce le am omis, mai cu seamă prin cea cu nr. 497 citată mai sus și pe care timpul și natura lucrărilor de pretinsă restaurare ni le demonstrează spre a vă pune înainte un tablou complet de starea materială nenorocită și întristătoare a acestei mărețe biserici pusă pe drum de distrugere de către Dl Filip Montoreanu prin lucrările sale și care stare de va mai remanea astfel distrugerea se va efectua cu deseverșire.

Adecă stricăciunile semnalate prin adresele mai sus menționate sunt: că a luat 2 table de plumb de pe învelitoarea... turlei din mijloc spargînd cu toporul și caramizi din zidul de d'asupra din acel loc fara ca acolo să fie stricăciune, lasînd locul gol desvelit și găurit la dispoziția ploilor ceea ce a produs tuturor indignațiune generală (adresa

nr. 204) ca asemenea a luat din pereții bisericeii de sus 15 rosace din cele mici, de cea mai sublimă sculptură, ne fiind nici o necesitate de a se lua din locul lor (adresa nr. 328) și din care nu s'au aflat în ființa de cât numai 13 la cercetarea făcută prin subprefectura locală invitată de noi (adresa 542).

Ca asemenea o scos o piatră din locul ei din părătele bisericeii aproape de streășina în partea dreapta care nu era nici spartă nici trebuința avea de reparație mai facînd încă știrbituri și pe alte locuri tocmai asupra sculpturilor celor mai interesante precum asupra unei rosace din cele mari, ...

Dar despre desfacerea pavilionului (cantarului)¹ de din naintea bisericeii ce vom dzice mai mult și cum să calificăm acesta procedare de lucru decît distrugere, proba învederata despre pretinsa restaurațiune a Dlui Montoreanu, ne fiind trebuința de desfacerea acestui pavilion de cea mai frumoasă construcție de artă tot din pietri sculptate, precum proecta a desface asemenea și chiar turllele cele mari de pe biserica pentru care sfîrșit a construit și cea enormă schelă d'intr'o întreaga padure de lemnarie care asta-dzi causera mare vatamare la tot edificiul monumentului"...

*
* *

Domnule Ministru,

În urma invitațiunii ce ne-ați făcutu, sub-semnații transportându-ne la biserica episcopală Curtea de Argeșiu am constatat, împreuna cu Eminența sea parintele Episcopu respectivu, celle ce urmează:

Lucrările essecutate pină azi de la 20 Februarie 1878, epochă la care Domnii Arhitecți Al. Orescu și Beneșu au adresatu Onor, Dvoastre predecessoru unu rapportu cu nr. 2728 – suntu următoarele:

1. Învelitoarea turlleloru și a bisericeii.
2. Aședarea și restaurarea cantarului.
3. Construirea unei balustrade în giurul cantarului și bisericeii.
4. Mici lucrări de la ... în josu până la solu.
5. Aurirea și culorarea a aproape ceva mai multu din jumetatea ornamentelor exteriorului bisericeii.....

¹ În dosarul 1115, fila 895, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, găsim un deviz care conține și o descriere a acestui Cantarus. "... se află în ainea scări Bisericeii acestei Episcopii. Acest monument are 9 metre quadrate suprațacia și 4,50 m. nălțimea aproximativă, el este construit pe patru coloane de marmura pe care sint întoarse patru cercuri de petră care susțin o boltă rotundă. Învelitoare monumentului este de lemnarie și tablă de fer..."

² Din păcate, documentul de care ne ocupăm, nu mai este însoțit de fotografii.

În ceea ce privește partea tehnică și artistică a gloriozului nostru monument, sub-semnații am constatat următoarele:

În general, lucrările sculpturale sunt imitate cu multă fidelitate și acurateță; ânsse în ceea ce se atinge de valoarea artistică a acestei prețioase antichități, Domnul Arch. Lecomte a introdus ore cari modificări regretabile.

În adevăru, Domnule Ministru, în restaurări nu este permis să se facă cea mai mică inovațiune, fiind că aceasta alteră caracterul primitiv al operei și aduce anomalii în mersul regulat al Istoriei Artei.

Așa D. Arch. Lecomte a încărcat acoperișul cupolelor cu nise ornamente cari nu existau înainte și care sunt de un aspect greu lipsindu-le cu totul mișcarea grațioasă și ușurința ornamentației arabe.

Din 21 cruci care existau înainte, nu ni s-a arretat decât cinci, a căror aurire este făcută în condițiuni f. rellé, fiindu-că nu s'au aurit în focu, din care cauză au să se spele în forte currentu timpu.

Domnul Arch, are intențiunea să suprimă crucele de pre la colțurile turlelor, precum se vede din alaturata photographia² de la nr. 1, care suprimare face ca monumentul să perdă multu din originalitatea lui.

D'assupra cornișelor (2) de la turlele în spirală vedem adaogată uă galeria sau șenou (3) de flori în petră, care după cum se exprimă assupra acestui punctu celebrul restauratoru Viollet le Duc și distinsul arch. de Baudot în raportul loru din 1874, uă asemenea galeria modifica într'unu modu regretabilu caracterul turlelor și strică armonia proporțiunilor loru. Pre lângă această justă apreciere, mai putem adaoga că frumoasa varietate ce există înainte la turle azi a dispărutu, din cauză că turlele cele mici sunt tratate acum ca și cea principală.

La baza turlelor vedem asemenea adaogată uă galeria de giuru împregiurul loru. Acesta galeria mai ânteiu este concepută într-un styl greu, și alu doilea mascandu liniile (4) de la baza turlelor face ca acestea să pară mai scurte de catu înainte, și le da un aspectu mastocu (?), dispozițiune care strică eleganța turlelor și modifică într'un modu așa de nenorocitu nobila concepțiune a autorului primitiv.

D'assupra corniceii s-a mai inovatu anche uă galeria care face giurul bisericeii și prin urmare avendu uă mare dezvoltare schimba într'unu modu radical și desastrosu aspectu primitiv alu monumentului. Ne mirăm cum domnul Lecomte a avut uă inspirațiă atitu de nenorocită, mai cu seamă când Domnu Viollet Le Duc și de Baudot în raportul loru sunt contra unei asemenea gallerii în petră. Acesta galeria, pre lângă că modifică aspectul general, nu este cellu pucinu, tratată nici chiar în caracterul monumentului, fiindu lipsită de eleganța și delicatețea concepțiunilor și apropiindu-se de stylul goticu prin forma buranelor de scurgere a apelor pluviale.

Delicatele ornamente ce se afla în josul turlelor sunt în parte mascate de acesta galeria, care fiindu în plus de uă lărgime neproporționată și separată de puține linii de frisa nr. 7 din josu, luptă în importată cu această frisă așa în catu atențiunea este divisa și ochii spectatorului fiindu atrași de două lucruri imediate, îlu lasă indiferent – lucru cu totul condamnat de Estetică.

La supra-fața solului și de giuru împregiurul Cantarului și alu bisericeii s'a făcut uă balustradă, despre a cărei existență îndoela este permisă, cu atât mai multu că acesta balustrada împiedica pre spectatoru de a se bucura de vederea imediată a superbului soclu pre care este așezat monumentul . . .

Afară de acesta, în timpul lerneii, zăpada și ghețele după acoperișuri se infundă în acesta galeria, ceea ce nu este practic cu câtuși de puțin.

Uă alta modificare se mai vede și la scara principală, precum și în privința unoru stilpi dintre ferestre de la fațadele laterale.

Înainte nu existau de cât doi stilpi lângă colțu de forma stilpului nr. 2 din alăturata foiă, iar cei-l-alți erau de uă compozițiune mai simplă și mai ușure, precum este stilpul nr. 1.

Domnul Lecomte a pus în toate părțile stilpi ca nr 2 cari au un aspect greu. Autorul primitiv a avut mare cuventu să pue numai la colți stilpi grei . . . Un adevăratu interesu, Domnule Ministru, atât pentru artă cât și pentru mândria noastră națională ar fi fostu că restauratoru să fie sclavul fidelu alu nobilei concepțiuni primitive.

În ceea ce privește rasuitul petrelor vechi ca să li se dea acelașu tonu ca la cele noi, este uă erore la care oppune și arta și rațiunea . . . Afară de acesta tonulu natural datu de timpu este cellu mai mare pharmecu ce pote ave unu edificiu.

Celebrul arch. alu Operei din Paris, Charles Garnier, în uvragiul seu *À travers les Arts* dice că ori-care aru fi frumusețea materialului întrebuințat într'uă construcțiune, la începutu va ave totu de-auna unu aspectu rece și anti-poeticu. Ore Domnul Viollet le Duc proffesorele Domnului Lecomte, când a restaurat Notre Dame de Paris, a resuitu petrele seu le-a datu uă culore ca la cele noi?!

Decă diferența de tonu agasă, aru fi fostu permisă ca partea cea noe să se vâpsească în tonul cellui vechiu, iar nu să se commită uă erore și contra Frumosului și contra Bunului.

În ceea ce se atinge de culoritul și aurirea ornamentelor, opiniunea sub-semnaților este următoarea: Ornamentele stylului arabu în care este țesută Monastirea de Argeșu sunt de uă finețe rară și de unu reliefu forte micu, prin urmare trebuie de neapăratu unu fundu coloratu care face să reese și mai multu fineța lucrului; ânsă aurirea aru fi trebuitu înlăturată decă nu de totu, cellu puțin în mare parte, fiind-că aurulu ca să se pota supra-pune are trebuiță a fi aplicatu pre uă altă vopsea cleioasă trecută de mai multe ori, așa în câtu în cele din urmă îneacă acelle delicate ornamente și dău un aspectu metalicu și de falșitate acestei frumoase dantele de petră.

Așa credem că este unu sacrilegiu ca să ascundem sub foi metalice atitea forme frumoase și variate, atitea linii capricioase și uă vegetațiune în petră atitu de fantastică.

Ornamentele de la monumentu ce ne preocupă fiind semenate cu profunsime . . . aurul face să dispară toate detaliurile și aspectu general devine dezastrosu, precum se pote vedé în cât-va din alăturatele ornamente puse în paralelu.

Fideli, Domnule Ministru, insarcinarii cu care ne-ați onoratu am expusu cele ce precedu în vederea scopului neinterpretat alu restaurarii, care sub nici-un punctu nu s'ar fi pututu permite uă reformare, fie ea făcută cu ori-ce pretențiuni de compozițiuni artistice . . .

Devotați Domniei Vostre

Th. Aman (?)
indes.

Th. Ștefănescu (?)
Alex. Săvulescu